

วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2555 ISSN 1906 - 7062

ปิตาธิปไตย : ภาพสะท้อนแห่งความไม่เสมอภาค ระหว่างชายหญิงในสังคมเอเชีย

Patriarchy : The Reflection of the Inequality between Male and
Female in Asian society.

ณรงค์กรณ รอดทรัพย์¹

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาภาพรวมของแนวคิดปิตาธิปไตยในบริบทสังคมวัฒนธรรมภูมิภาคเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมวัฒนธรรมจีน อินเดีย และไทย พบว่าแนวคิดปิตาธิปไตยแต่อดีตกาลดำรงอยู่ตราบเท่าทุกวันนี้ในทั้งสามสังคมวัฒนธรรมหนึ่งแนวคิดดังกล่าวลดน้อยลงในสังคมวัฒนธรรมไทยปัจจุบัน ขณะที่สังคมวัฒนธรรมจีนและอินเดียนั้น แนวคิดนี้ยังดำรงอยู่อย่างไม่เสื่อมคลาย ภาพสะท้อนแห่งความไม่เสมอภาคระหว่างชายหญิงจึงยังปรากฏตลอดมา

คำสำคัญ : ปิตาธิปไตย, สังคมเอเชีย, เพศสภาวะ และความไม่เสมอภาคระหว่างชายหญิง

ABSTRACT

This academic article aims to studying about Patriarchy of the Asian socio-cultural context, especially Chinese and Indian socio-cultures to compare with Thai socio-culture show that Patriarchy in three socio-cultures have maintained until now. Namely, that conception in the present Thai socio-culture decrease gradually. However it has sustained permanently yet both Chinese and Indian socio-cultures. Thus reflection of the inequality between male and female has kept up always.

Keywords : Patriarchy, Asian society, Gender and The inequality
between male and female

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

บทนำ

ฐานความคิดของบทความนี้ได้จากการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีคิดแบบสตรีนิยม เป็นแนวคิดที่เน้นการอธิบายเรื่องความไม่เสมอภาคระหว่างชายหญิง ซึ่งมีหลายแนวทางด้วยกันแตกต่างกันไปตามจุดมุ่งหมาย วิธีการเข้าสู่ปัญหา ความคิดพื้นฐาน และแนวทางแก้ไขปัญหา เช่นสตรีนิยมแนวเสรีนิยม สตรีนิยมแนวสังคมนิยม สตรีนิยมแนวก้าวหน้า และสตรีนิยมแนววัฒนธรรม (สุโขทัยธรรมาธิราช, มหาวิทยาลัย. 2550 : 16) สอดคล้องกับ ปฐมาภรณ์ บุษปารัง (2546) ได้อ้างถึงการศึกษาของกฤตยา อาชวนิจกุล ซึ่งเสนอว่า หัวใจของความเชื่อในระบบวิธีคิดของสตรีนิยมวางอยู่บนแกนหลักในการวิเคราะห์ระบบสังคมสามประการ คือ การตกผลึกของระบบวิธีคิดแบบผู้ชายเป็นใหญ่ (ปิตาธิปไตย) ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย และโครงสร้างทางสังคมอันเป็นตัวกำหนดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย โดยผ่านสถาบันครอบครัวและระบบเครือญาติ สถาบันการเมืองการปกครอง และสถาบันทางศาสนา เป็นต้น การวิเคราะห์ระบบสังคมโดยมีการควบคุมจากระบบชายเป็นใหญ่ หรือปิตาธิปไตยได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวางทั่วโลกมีสาระสังเขป กล่าวคือ “ชายเป็นใหญ่” มักใช้ในการอธิบายลักษณะครอบครัวที่ถือเอาฝ่ายชายเป็นใหญ่เป็นผู้นำ ในปัจจุบันมีผู้ให้ความหมายครอบคลุมไปใน ๓ ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะที่ฝ่ายชายมีอำนาจครอบงำฝ่าย หญิง ลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ฝ่ายชายอยู่เหนือฝ่ายหญิง และลักษณะที่ฝ่ายหญิงตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบฝ่ายชาย

ในแทบทุกด้าน (สุโขทัยธรรมาธิราช, มหาวิทยาลัย. 2550 : 15) สอดคล้องกับกำจร หลุยยะพงศ์ (2544 : 186) กล่าวถึงสังคมวัฒนธรรมปิตาธิปไตย (สังคมพ่อเป็นใหญ่) จะวางศูนย์กลางแห่งรักของครอบครัวให้เป็นภาระหน้าที่ของผู้หญิงหรือแม่ ส่วนพ่อจะทำหน้าที่เป็นเพียงเจ้านายหรือผู้แสดงอำนาจในบ้าน อนึ่งเมื่อผู้ชายหรือพ่อใช้อำนาจอันเกินพอดีปฏิบัติต่อสมาชิกในครอบครัว ปัญหาต่างๆ จึงปรากฏ ดังนี้ (กำจร หลุยยะพงศ์ : 148 – 149)

ภายในครอบครัว พ่อจะเป็นใหญ่โดยมีแม่เป็นผู้ตกอยู่ในอำนาจกับลูก พ่อจะทำหน้าที่เป็นเจ้าของที่ดิน การผลิต ตลอดจนการเป็นเจ้าของเมียและลูก...สังคมพ่อเป็นใหญ่พิจารณาได้จากพฤติกรรมที่พ่อจะเป็นผู้ตั้งชื่อของลูก กล่าวได้ว่าพ่อสามารถกำหนดและชี้ชะตาครอบครัวได้ โดยแม่จะทำหน้าที่ทำงานบ้าน รับใช้สามี ดูแลลูก และคนชรา (ซึ่งยังคงตอกย้ำหน้าที่ดังกล่าวจนถึงปัจจุบัน) ปัญหาซึ่งตามมา คือ การใช้อำนาจครอบงำอันที่มากเกินไปของผู้ชายหรือพ่อ อาทิ ปัญหาความรุนแรงในบ้าน (domestic violence) การข่มขืนหรือทุบตีภรรยา (marital violence) รวมทั้งการล่วงเกินทางเพศในบ้าน (taboo)

นอกจากนี้กำจร หลุยยะพงศ์ ยังได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของสังคมปิตาธิปไตยตะวันตกว่า นักสตรีนิยมได้วิพากษ์แนวคิดจิตวิเคราะห์เกี่ยวกับอำนาจของพ่อในบ้านน่าจะมาจากแนวคิดสังคมพ่อเป็นใหญ่ในสังคมวิกตอเรียน และกระจาย

ความคิดดังกล่าวสู่สถาบันศาสนา การปกครอง สาธารณสุข เป็นต้น โดยสร้างภาพของพ่อและแม่ดี ตลอดจนให้คำนิยามความเป็นพ่อและความเป็นแม่ โดยอยู่บนฐานความคิดว่า “แม่ควรเป็นผู้ดูแลและอบรมลูกตั้งแต่เล็กจนโต” (กำจร หลุยยะพงศ์ : 185) คุณค่าของผู้หญิงซึ่งถูกลดทอน ส่วนหนึ่งนั้นมาจากแนวความคิดแบบตะวันตกที่ได้รับอิทธิพลจากนักคิดนักวิชาการ รวมทั้งวิทยาการสาขาต่างๆ ในปัจจุบันซึ่งประเทศตะวันตกก็รับมาจากประเทศตะวันตก โดยขาดการประยุกต์ให้เหมาะสมตามบริบทสังคม วัฒนธรรมของตน ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของปัญหาและความขัดแย้งต่างๆ อันมาจากวิธีคิดแบบปิตาธิปไตย

ผู้เขียนขอเสนอ แนวคิดแบบตะวันตกที่เป็นรูปแบบการมองผู้หญิงแบบอคติ 2 แนวคิด ดังนี้

1. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์

ซิกมันด์ ฟรอยด์ (1856-1939) นักจิตวิทยาชาวออสเตรียผู้คิดค้นทฤษฎี “จิตวิเคราะห์” ได้แสดงแนวคิดไว้ ดังนี้

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์เชื่อว่า อัตลักษณ์กำเนิดมาอย่างสัมพันธ์กับความปรารถนาและเพศวิถี ฟรอยด์เชื่อว่า มนุษย์ดำรงตนในฐานะ “องค์ประธาน” องค์ประธานยอมบ่งชี้ว่าอัตลักษณ์ขึ้นอยู่กับปรารถนาทางเพศและจิตไร้สำนึก แนวคิดแบบจิตวิเคราะห์นี้มีความสำคัญยิ่งต่อแนวคิดสตรีนิยม เนื่องจากเป็นการก่อเกิดด้วยการท้าทายของฟรอยด์ต่อความคิดเรื่องโรคฮิสทีเรียว่าเป็นอาการผิดปกติของผู้หญิงซึ่งมองเห็นได้

คำว่า ฮิสทีเรีย (Hysteria) มาจากภาษากรีกว่า ฮิสทีรา หมายถึง มดลูก ปลายคริสต์ศตวรรษ

ที่ 19 จิตเวชศาสตร์ได้จัดให้ ฮิสทีเรีย เป็นรูปแบบความเจ็บป่วยเชิงพฤติกรรมที่มีเฉพาะในเพศหญิงเท่านั้น เดิมที่เชื่อว่า คือ โรคของ “มดลูก” การรักษาทำโดยการทำร้ายบริเวณรังไข่ หรือมดลูกโดยตรง แต่ฟรอยด์คือผู้ปฏิวัติแนวการวินิจฉัยโรคนี้เสียใหม่ในเชิงประสาทวิทยา (ไชยันต์ ไชยพร. 2548 : 14)

การรักษาของฟรอยด์ คล้ายคลึงกับการสะกดจิต โดยให้คนไข้นอนปิดตาแล้วจึงสนทนา หรือเรียกว่า “การรักษาด้วยคำพูด” ชักถามคนไข้โดยให้เล่าเรื่องอดีตแบบรื้อฟื้นความทรงจำ ซึ่งเรียกว่า การปลดปล่อยจากภายใน

ฟรอยด์มิได้พิจารณาเพศวิถีแบบทั่วไปว่า เป็นเรื่องธรรมชาติ หรือเป็นสิ่งที่กำหนดโดยปัจจัยทางชีววิทยา แต่พิจารณาว่าเพศวิถีของผู้ใหญ่ มีต้นกำเนิดมาจากเพศวิถีของทารก เพศวิถีจึงปรากฏแบบก่อน-ประวัติศาสตร์ ไม่ใช่ปรากฏในวัยผู้ใหญ่อย่างไม่มีที่มา ฟรอยด์จึงเป็นคนแรกที่เป็นผู้ตระหนักว่า มีสิ่งซึ่งเป็นเรื่องเล่าหรือเรื่องสำหรับบอกกล่าวแฝงเร้นอยู่ในเพศวิถี อันเป็นเรื่องสำคัญซึ่งต้องทำความเข้าใจ

ฟรอยด์ได้เรื่องเล่าของเพศวิถีมีกำเนิดในวัยเด็ก เป็นความปรารถนาต่อมารดา จึงเห็นพ่อเป็นศัตรูจนกระทั่งกระทำปิตุฆาต เกิดเป็นปมโอดิปุส ปมโอดิปุสดังกล่าวนี้นำให้ผู้หญิงริษยาต่อความแตกต่างของอวัยวะเพศตนเอง สมมติฐานของฟรอยด์แสดงว่า การที่ผู้หญิงไม่มีอวัยวะเพศแบบผู้ชาย เป็นการขาดตัวตนและขาดอัตลักษณ์ จึงเกิดความริษยา

ความริษยาต่ออวัยวะเพศของบุรุษ คือ ลักษณะอันเป็นแก่นแห่งพัฒนาการทางเพศวิธีของผู้หญิง “ความขาดเชิงกายวิภาค” ของเด็กหญิงทำให้เธอปรารถนาต่ออวัยวะเพศของบิดา เพื่อแก้ไขปมนี้ให้หลุดออก เธอต้องแทนที่ความปรารถนาด้วยความต้องการมีบุตร ดังนั้น “ความแตกต่าง” สำคัญซึ่งอาจสรุปได้จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางเพศ ตามทัศนะของฟรอยด์ ได้ดังนี้ (ไซนส์ ไซพร. 2548 : 21-22)

1. ความเป็นชายหรือหญิงถูกกำหนดเงื่อนไขตามการมีหรือไม่มีลิ้งค์
2. เพศวิธมีเพียงชนิดเดียวคือชนิดที่เกี่ยวกับลิ้งค์
3. หากมองแบบชายเป็นใหญ่ ลิ้งค์คือสัญลักษณ์แทนความเหนือกว่า
4. ลิ้งค์และปมโอดิปุสเป็นสิ่งที่สถาปนาอัตลักษณ์ทางเพศของเด็กและสร้างจิตไร้สำนึก
5. ฟรอยด์อธิบายเพศวิถีของชายและหญิงโดยใช้ตัวแบบของบุรุษเพียงตัวแบบเดียว

2. ทฤษฎีสัญลักษณ์เชิงเปรียบเทียบ

โคลด์ เลวี สเตราต์ นักมานุษวิทยาชาวฝรั่งเศส ผู้เปรียบเทียบชาย-หญิงในเชิงสัญลักษณ์ในแบบสากล ผู้เขียนคิดว่า ลักษณะดังกล่าวนี้ก็แสดง ออกต่อสตรีเพศในแง่สัญลักษณ์ (Symbolic Classification)

Classification system based of binary opposition เช่น

Yin

หญิง

เย็น, เปียก

กลางคืน

พระจันทร์

อ่อนแอ

Yang

ชาย

ร้อน, แห้ง

กลางวัน

พระอาทิตย์

แข็งแรง

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2549) กล่าวถึงบทความเรื่อง สตรีนิยมและวัฒนธรรมศึกษา ในหนังสือ อยู่ชายขอบมองลวดความรู้ มองความหมายแฝงที่กล่าวถึงผู้หญิง ของกาญจนา แก้วเทพ (2549) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า ความหมายแฝงที่กล่าวถึงผู้หญิงนั้นมีนัยยะทั้งทางบวกและทางลบ แต่โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นด้านลบ

ลักษณะการเปรียบเทียบระหว่างชาย-หญิง ซึ่งกาญจนาได้ค้นพบนั้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ ดังนี้

1. เป็นสิ่งที่มีอยู่เพียงสิ่งเดียว สิ่งที่งอกได้ ส่วนอ่อน เช่น ไข่แดง (น่าจะหมายถึงพรหมจารีของผู้หญิง)
2. เป็นสิ่งซึ่งต้องพึ่งพิงสิ่งอื่น เช่น ไม่เลี้ยง
3. มีอายุชั่วคราว เช่น ของเล่น
4. สิ่งไร้ค่า เช่น ดอกหญ้า
5. สิ่งชั่วร้าย อันตราย น่ากลัว เช่น งู เสือ

ทฤษฎีสัญลักษณ์เชิงเปรียบเทียบ (Classification system based of binary opposition) ของโคลด์ เลวี สเตราต์ ซึ่งแสดงว่าสัญลักษณ์เป็นการสร้างอัตลักษณ์ และ/หรือมายาคติครอบงำทั้งชายและหญิงให้แบ่งแยก

“เขา” หรือ “เรา” “ดีกว่า” หรือ “เลวกว่า” นั้นเป็นรูปแบบความคิดในเชิงอคติ โดยกดทับสถานะอีกฝ่ายให้เป็นผู้ถูกกระทำ แนวคิดนี้เป็นแนวคิดแห่งการแบ่งแยกอย่างชัดเจน เป็นแนวคิดตะวันตกซึ่งมุ่งแสวงหาอาณานิคมแบบจักรวรรดินิยม ทั้งยังแสดงรูปแบบชนชั้นศักดินาแบบยุโรปซึ่งกดขี่ผู้ด้อยกว่าโดยสื่อผ่านคำสอนทางศาสนาและการปกครอง

นอกจากนั้นยังมีทฤษฎีอื่นๆ อีกซึ่งเกี่ยวกับสตรีนิยม อาทิ ทฤษฎีสังคมนิยมของคาร์ล มาร์กซ และเฟเดอริก เฮงเกล และทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมสายเดียว Unilineal ของนักมานุษยวิทยาอเมริกัน ลิวอิส เฮนรี่ มอร์แกน

การแบ่งแยกทางเพศจึงตัดขาดการลื่นไหลของเพศสภาวะ โดยสร้างกฎเกณฑ์เพื่อเป็นมูลเหตุแห่งความไม่เสมอภาคทางเพศเป็นปัญหาที่ยังรากลึกในระบบความคิดของทั้งหญิงและชาย อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาสภาพการณ์ของสังคมวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชีย ภาพแห่งความเหลื่อมล้ำทางเพศ อาจแสดงได้ ดังต่อไปนี้

อารีวรรณ จตุทอง (2551 : บทคัดย่อ) กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับปัญหาความไม่เสมอภาคระหว่างชายหญิงในสังคมไทยนั้น มีรากฐานมาจากโครงสร้างสังคมที่ไม่มีความเสมอภาคอย่างแท้จริง ทำให้มีกฎหมายซึ่งไม่ส่งเสริมความเสมอภาค อีกทั้งสตรีมิได้มีโอกาสเข้าสู่อำนาจเพื่อการตัดสินใจ ตลอดจนการบริหารทรัพยากรของรัฐ เพราะสตรีไม่ได้รับบทบาททางการเมืองเต็มที่ สตรีได้รับตำแหน่งทางการเมืองในสัดส่วนที่น้อยมาก อันเกิดจากแบบแผนการทำงานดั้งเดิมของ

พรรคการเมืองและเจตคติของผู้มีอำนาจทางการเมืองอันเป็นอุปสรรคขวางกั้นการมีส่วนร่วมของสตรีเพื่อบริหารรัฐกิจ นอกจากนี้ยังรวมถึงเจตคติและการกระทำซึ่งเลือกปฏิบัติ คือผลกระทบจากความรับผิดชอบต่อครอบครัวและการดูแลเด็กแกสตรียายเดี่ยว เจตคติแห่งสังคมซึ่งมองว่าการเมืองมิใช่เรื่องของสตรี และการใช้เงินจำนวนมากเพื่อการหาเสียงเลือกตั้งและการดำรงอยู่ในตำแหน่ง อาจทำให้สตรีเกิดความท้อถอยที่จะลงสมัครรับเลือกตั้งและเข้ามามีบทบาททางการเมือง

มูญาฮารี มุระตะฮู (2530 : 264) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมถือชายเป็นใหญ่ซึ่งแสดงภาพแห่งความไม่เสมอภาคระหว่างหญิงและชายดังปรากฏในสังคมมุสลิมซึ่งถ่ายทอดผ่านกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับการแบ่งทรัพย์สินมรดก ว่า “หญิงได้รับส่วนแบ่งมรดกเพียงครึ่งหนึ่งของส่วนแบ่งของชาย ลูกชายได้มากเป็น 2 เท่าของลูกหญิง พี่ชาย น้องชายได้รับมรดกมากเป็น 2 เท่าของพี่สาว น้องสาว สามีกี่ได้มากเป็น 2 เท่าของภรรยา”

ขณะที่วีระดา สมสวัสดิ์ (2551 : หน้า ก ในเรื่องราวของภิกษุณีวันวาน และวันนี้) ได้พิจารณาว่าแนวคิดทางศาสนานั้นมีส่วนสนับสนุนระบบชายเป็นใหญ่ ดังคำกล่าวว่า

นับเป็นเวลาหลายร้อยปีแล้วที่ผู้ชายครอบงำและควบคุมการนำในองค์กรทางศาสนา ภายใต้ระบบสังคมปิตาธิปไตยอันมีมาหลายศตวรรษเกือบทุกศาสนา จัดระเบียบเปิดทางให้ผู้หญิงมีบทบาทเพียงเป็นรองผู้ชาย ระบบความเชื่อและจารีตประเพณีได้ลบล้าง ผลิตซ้ำอย่างสอดคล้อง

กันเพื่อดำรงความเป็นผู้นำในสังคมของกลุ่มเพศชาย แม้ว่าเมื่อเริ่มแรกก่อตั้งนั้นปรัชญาของศาสนาใหญ่ๆ ได้ให้ความสำคัญต่อผู้หญิงในศาสนาและกิจการของส่วนรวมหลายๆ เรื่อง ทว่าภายหลังในบางแห่งอิทธิพลจากกลุ่มเคร่งคัมภีร์ซึ่งมุ่งใช้ความรุนแรงในสังคมมีเพิ่มมากขึ้น และกลุ่มอนุรักษนิยมได้ดัดแปลงกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมและเอาเปรียบผู้หญิง จนมีความเห็นจากนักสตรีนิยมจำนวนหนึ่งว่าเป็นการทำให้ศาสนาถดถอย เพราะถูกใช้เป็นเครื่องมือในการครอบงำสังคมเพื่อบ่อนทำลายสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีอันชอบธรรมของกลุ่มผู้หญิง

ส่วนโลกอารยธรรมตะวันออกของสองมหาอำนาจด้านวัฒนธรรมอย่างประเทศจีน และประเทศอินเดียก็สามารถพบลักษณะปิตาธิปไตยที่มีการกดขี่ ความไม่เท่าเทียมกัน รวมไปถึงการทารุณกรรมต่อสตรีเพศ

สังคมอินเดียในอินเดียซึ่งปกครองโดยพราหมณ์ผู้ชายที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมในด้านศาสนิกผู้ชายจึงมีสถานะสูง และมองผู้หญิงเป็นมลทินหรือสิ่งสกปรก

ความคิดที่เชื่อว่าผู้หญิงมีคุณสมบัติเป็นมลทิน นอกจากเหตุผลทางด้านพิธีกรรมแล้ว ความหวั่นเกรงว่าผู้หญิงยอมมีบทบาทสำคัญเพื่อการให้กำเนิดบุตร ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงในสังคมอินเดียถูกพิจารณาว่าเป็นเพศที่น่ารังเกียจมากที่สุด หากพิจารณาตามแนวคิดประชาธิปไตยสมัยใหม่แล้วประเด็นนี้เป็นเรื่องน่าตกใจมากที่โลกยุคนี้ยังมีการดูหมิ่นสตรีเพศได้ถึงเพียงนั้น โดยพื้นฐานแล้วจึงอาจกล่าวได้ว่าผู้ชายอินเดียยอมอยู่ในฐานะเหนือผู้หญิงในทุกระดับสังคม (ปราณี วงศ์เทศ. 2544 : 230)

ส่วนระบบการแต่งงานของสังคมอินเดีย ผู้หญิงจำเป็นต้องหาเงินค่าสินสอดมอบแก่ฝ่ายชาย (อวาทะ) ในลักษณะเอาไรต์เอาเปรียบฝ่ายหญิง ฉะนั้นในสังคมอินเดียผู้หญิงจึงไม่มีบทบาทหรือผลดีต่อเศรษฐกิจเท่าเทียมผู้ชาย เนื่องจากการมีบุตรในสังคมอินเดียนั้น ในอนาคตเมื่อลูกสาวเติบโตขึ้นพ่อแม่ต้องมีภาระเรื่องค่าสินสอดด้วยเหตุนี้ลูกสาวจึงไม่พึงปรารถนาและมักถูกขายแก่คณะละครรำ ให้เป็นนางระบำ หากไม่เช่นนั้นแล้วพ่อแม่ก็จำต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อให้ลูกสาวได้สมรส เพราะผู้หญิงที่ไม่ได้แต่งงานหรือภรรยาผู้มีอาจกำเนิดบุตรเพื่อสืบสกุลในสังคมอินเดียนั้น ถือเป็นผู้หญิงผิดปกติและเป็นกาลกิณี

นอกจากนี้ลักษณะการถือชายเป็นใหญ่ในสังคมอินเดีย อาจพิจารณาได้จากวิถีปฏิบัติของผู้หญิงอินเดีย ดังที่พระมหาสุพัฒน์ คำปาแก้ว (2552) กล่าวไว้ว่า

การสูญเสียอิสรภาพอีกอย่างหนึ่งก็คือผู้หญิงต้องทนลำบากเพื่อแลกกับความสุขสบาย แม้ผู้หญิงในวรรณะสูงก็ตาม ต้องทนทุกข์ทรมานเพราะข้อปฏิบัติทางประเพณีที่กดขี่สตรีเพศ เช่น ประเพณี Purdah และ Sati หรือแม้แต่การแต่งงานตั้งแต่เป็นเด็กรวมถึงการไม่ยอมรับความเป็นหญิงฝ่ายในสังคม

Purdah หมายถึง ผ้าม่าน คือผ้าที่ต้องใช้คลุมหน้า และความหมายหนึ่ง คือ การปิดกั้นสิทธิของผู้หญิงในสังคม เดิมทีมาจากศาสนาอิสลาม แต่ก็มีอิทธิพลไปถึงครอบครัวของชาวฮินดูวรรณะสูงในอินเดียภาคเหนืออยู่ บางครั้งผู้หญิงก็ต้องรับเอาชายผ้าสำหรับส่วนบนปกคลุมหน้าตัวเองถ้าเจอผู้ชายแปลกหน้า

Sati หมายถึง ผู้หญิงที่มีความเชื่อมั่นต่อประเพณี คือผู้หญิงในวรรณะสูงต้องทำอัตวินิบาตกรรม ในพิธีเผาศพสามีของตัวเอง เพื่อจะได้ชื่อว่า เป็นการรักษาประเพณีอย่างเคร่งครัด ผู้หญิงในวรรณะสูง ต้องแต่งงานเมื่อยังเยาว์ และน้อยคนที่จะได้กลับมาแต่งงานใหม่ หากเธอเป็นม่าย

การฆ่าทารกเพศหญิง และการทำแท้งในกรณีที่ตั้งครรภ์เพราะขาดความรู้ในการมีเพศสัมพันธ์ก็เป็นแรงกดดันผู้หญิงในอินเดีย ให้มีแต่ทารกเพศชายเท่านั้น เพราะว่าลูกชายเท่านั้นที่จะสืบทอดมรดก หรือประกอบพิธีเผาศพของบิดามารดาได้ เพราะมีความเชื่อว่าเขาจะช่วยให้วิญญาณมีความปลอดภัย เดินทางไปสู่ความพ้นทุกข์ได้

ขณะที่ในสังคมวัฒนธรรมจีน ก็ปรากฏประเพณีและวัฒนธรรมซึ่งแสดงความไม่เสมอภาคระหว่างหญิงชาย รวมทั้งการกดขี่ การสร้างมายาคติให้ผู้หญิงถูกครอบงำทางความคิดว่า ตนนั้นด้อยค่า ไม่อาจทัดเทียมชายเฉกเช่นสังคมอินเดียด้วย ดังกรณีตัวอย่าง เรื่องการรัดเท้าของผู้หญิงจีน

ประเพณีการรัดเท้าของผู้หญิงจีน ซึ่งถ่ายทอดโดยนิมา (2546) ไว้ในหนังสือ 1,000 ปี ประเพณีกามัญจวน ได้กล่าวถึงที่มาแห่งประเพณีการรัดเท้า ขั้นตอนการรัดเท้า และความเชื่อสำคัญเรื่องการรัดเท้าของผู้หญิงจีนในอดีตว่า “หญิงผู้มีเท้าซึ่งถูกรัดให้เล็กมากที่สุดได้ (ประมาณ 3-4 นิ้ว) ดุจดอกบัวทองคำนั้นเป็นหญิงดี ควรค่าแก่การสู่ขอไปเป็นศรีภรรยา”

นอกจากเรื่องประเพณีความนิยมการรัดเท้าของหญิงชาวแมนจูที่แผ่ขยายขอบเขตความนิยมไปถึงหญิงชาวฮั่นทั่วทุกภูมิภาคของจีนแล้ว

ระบบความเชื่อในลัทธิเต๋าและขงจื้ออันเป็นศาสนาตั้งเดิมก็เป็นมูลเหตุอย่างหนึ่งซึ่งแสดงว่าผู้หญิงจีนนั้นเป็นรองผู้ชาย ความเชื่อว่าความเจริญรุ่งเรืองของแต่ละราชวงศ์ขึ้นอยู่กับความพอใจแห่งสวรรค์ กษัตริย์คือโอรสสวรรค์ และความพอใจของสวรรค์นั้นเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อกษัตริย์ในราชวงศ์ใดไร้ความสามารถในการปกครองบ้านเมืองมีอาจให้ราษฎรมีความสุขได้ สวรรค์ก็จะส่งโอรสองค์ใหม่มาล้มล้างราชวงศ์เก่า แล้วสถาปนาราชวงศ์ใหม่แทนที่ได้ ความโปรดปรานจากสวรรค์นั้น ได้แก่ การปกครองแผ่นดินตามกฎแห่งธรรมชาติ หากประพฤติผิดจากบัญชาสวรรค์ หรือปกครองบ้านเมืองให้ระส่ำระสาย สวรรค์ก็จะลงโทษให้ราชวงศ์นั้นสิ้นสุดแล้วราชวงศ์ใหม่ก็จะแทนที่

อนึ่งหลักความเชื่อตามลัทธิเต๋าและขงจื้อของชาวจีนนั้น มีหลักสำคัญ 3 ประการ คือ

1. การเคารพบูชาบรรพบุรุษ
2. ความเชื่อเรื่องวิญญาณ
3. ความเชื่อเรื่องสวรรค์

หลักความเชื่อทั้งสามนี้ล้วนแฝงนัยยะทางการเมืองการปกครองอันมีผู้ชายเป็นใหญ่ รวมทั้งอำนาจในพื้นที่ซึ่งแสดงสถานะของหญิงว่า ไม่มีสิทธิรุกรล้ำบริมณฑลของชาย ลักษณะดังกล่าวจึงบ่งชี้ความเป็นปิตาธิปไตยอย่างเด่นชัด

ฟรีดแมน (Freedman, Maurice. อ้างในเยาวลักษณ์ เฉลิมเกียรติ. 2542) ได้อธิบายเกี่ยวกับการถือเพศชายเป็นสำคัญอันเป็นฐานรากของความไม่เสมอภาคระหว่างเพศในสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิมว่า

...ในส่วนของผู้หญิงนั้นอยู่ในครอบครัวใด ก็เหมือนกับคนแปลกหน้าของครอบครัวนั้น ไม่ค่อยมีความสำคัญเท่าใดนัก ส่วนการแบ่งมรดกหรือทรัพย์สินสมบัติตามหลักของจีนแล้ว ลูกชายคนโตจะเป็นผู้ได้รับมรดกทั้งหมด ลูกผู้หญิง แม้จะเป็นลูกคนโตก็ไม่มีสิทธิ์ในมรดกนั้น อนึ่งมี ภาชิตจีนกล่าวว่า “เด็กผู้ชายเกิดมาเพื่อที่จะเข้ามาอยู่ข้างใน ส่วนเด็กผู้หญิงเกิดมาเพื่อจะออกไปอยู่ข้างนอก” นั้นหมายความว่า ผู้ชายเมื่อแต่งงานก็ต้องอยู่ในบ้านของตัวเองเหมือนเดิม ขณะที่ผู้หญิงเมื่อแต่งงานก็ต้องออกไปอยู่บ้านฝ่ายชาย

ขณะที่เกร์ ชิกเลย์ (กำจร หลุยยะพงศ์. 2548 : 231-232 แปลจาก Sigley, Gary. 2544) ได้กล่าวถึงระบบครอบครัวแบบธรรมเนียมนิยมในลัทธิขงจื๊อกับระบบครอบครัวแนวใหม่ของพรรคคอมมิวนิสต์นั้นไม่ได้แตกต่างกันนัก อีกนัยหนึ่งก็คือ ระบบปิตาธิปไตยแบบศักดินาที่เข้มงวด โดยเขากล่าวถึงสถานภาพของครอบครัวจีนปัจจุบันไว้ว่า

ปัจจุบันนี้เราจะเห็นความวิตกกังวลเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของ “เศษเสี้ยวของศักดินา” ในครอบครัวจีนสมัยใหม่ ซึ่งแสดงออกมาในรูปของอัตราการฆาตกรรมทารกหญิงที่กลับมาเพิ่มขึ้นอีกครั้ง รวมทั้งการลักพาตัวและการค้าผู้หญิงเด็ก ทว่าในขณะที่เดียวกันเราก็ได้ยินคำปรารภเกี่ยวกับการเสื่อมสลายของความสัมพันธ์ในครอบครัว ระหว่างลูกกับพ่อแม่ และระหว่าง

สามีกับภรรยา ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีการเสนอให้หวนกลับไปหาค่านิยมดั้งเดิมเกี่ยวกับการเคารพผู้ใหญ่และบทบาทของแม่ผู้ประเสริฐและภรรยาที่ดี เพื่อบรรเทาปัญหาดังกล่าว

ปราณี วงศ์เทศ (2544) แสดงไว้ในหนังสือ เพศและวัฒนธรรม ในบทความแปลของมาเจอรี วูลฟ์ เรื่อง ผู้หญิงจีน “สำนึกใหม่” ที่มีพื้นฐานมาจาก “น้ำใจเก่า” บทความนี้แสดงว่า ระบบความเชื่อดั้งเดิมมีผลต่อเพศ ในลักษณะการบีบคั้นสตรีจีนให้อยู่ในฐานะภรรยา และสะกิดซึ่งถูกข่มเหงจากสามี และแม่สามี จนกระทั่งต้องหาทางออกเพื่อเผชิญปัญหาดังกล่าว

ในอดีตบทบาทของสตรีเคยรุ่งเรืองซึ่งเห็นได้จากเทพปกรณัมจีนที่แสดงให้เห็นว่า เทพผู้หญิงใหญ่และให้กำเนิดมวลมนุษย์ เป็นเทพสตรี ดำเนินหนึ่งเชื่อว่า เทพเจ้าเหวินา (ส่วนบนเป็นมนุษย์ ส่วนล่างเป็นมังกร) สร้างมนุษย์จากดินโคลนโดยปั้นมนุษย์ทั้งหญิงและชายให้สามารถสืบพันธุ์ จนมีลูกหลานเผ่าพันธุ์มนุษย์มากมายสืบมากระทั่งปัจจุบัน ขณะที่ตำนานของญี่ปุ่นก็แสดงไว้อย่างชัดเจนว่า ปฐมแห่งเทพก็เป็นสตรี ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าในสังคมญี่ปุ่นนั้นมีพื้นฐานความคิดจากลัทธิชินโตโบราณ เทพเจ้าสูงสุด คือ อามาเทราสุ (สุริยเทพ คือ เทพพระอาทิตย์) นอกจากนี้ก็มีเทพเจ้าอิซานางิ และเทพเจ้าสุซุฮานามิ เทพเจ้าคู่ชายหญิงผู้ให้กำเนิดนานาเทพเจ้าประจำเกาะต่างๆ ของญี่ปุ่น

ตำนานโบราณซึ่งแสดงว่าเทพเจ้าสตรีและผู้หญิงมีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อระบบ

การผลิต เพราะผู้หญิงมีส่วนสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจในฐานะเป็นแรงงาน รวมทั้งสำคัญต่อระบบพิธีกรรมและความเชื่ออันเกี่ยวข้องกับธรรมชาติในฐานะผู้ประกอบการพิธีกรรม

แต่อย่างไรก็ตามระบบโครงสร้างทางสังคมซึ่งปรับเปลี่ยน มีลักษณะซับซ้อน มีการแบ่งหน้าที่แบ่งงานกันมากขึ้น เกิดสังคมรัฐ ผู้ชายจึงมีบทบาทในสังคมมากขึ้นตามลำดับ สังคมดั้งเดิมแบบมาตาธิปไตยจึงปรับเปลี่ยนทีละน้อยเป็นแบบปิตาธิปไตย เนื่องจากค่านิยม ความเชื่อและปทัสถานที่ทำให้ผู้ชายเป็นชนชั้นปกครองเป็นผู้กำหนดพื้นที่และความเป็นอิสระให้ผู้ชายผูกขาดได้มากกว่าผู้หญิง เพราะเหตุผลทางสรีระกายภาพซึ่งแสดงว่าผู้หญิงนั้นอ่อนแอไม่สามารถรอนแรมเดินทางไกลได้ ทั้งยังเป็นเพศที่ต้องตั้งครรรค์และให้กำเนิดบุตร การเดินทางรอนแรมในสังคมล่าสัตว์หาของป่าจึงไม่เหมาะสมอย่างยิ่งต่อสตรีเพศ

ปิตาธิปไตยจึงถูกนำเสนอในฐานะเป็นแนวคิดสำคัญซึ่งแสดงการเอารัดเอาเปรียบ การข่มเหงผู้หญิง แนวคิดปิตาธิปไตยที่ปรากฏในงานเขียนเหล่านี้ มักหมายถึง “กฎเกณฑ์ของพ่อ” ในลักษณะการควบคุมทางสังคมซึ่งพ่อหรือสามี ย่อมมีอำนาจเหนือลูกสาวและภรรยา อนึ่งงานเขียนแนวสตรีนิยมปิตาธิปไตยนั้น หมายถึง ระบบซึ่งผู้ชายในฐานะกลุ่มทางสังคมได้รับการสถาปนาให้มีบทบาทฐานะสูงกว่า มีอำนาจเหนือผู้หญิงในสังคมล่าสัตว์และเก็บหาอาหาร ความเหนือกว่าและการควบคุมทางสังคมโดยเพศชายถูกสร้างและบังคับผ่านความเชื่อทางศาสนาและ

พิธีกรรม ขณะที่สังคมอุตสาหกรรม ความเหนือกว่าของเพศชายถูกสร้างและบังคับผ่านระบบกฎหมาย เช่น ระบบภาษีและสวัสดิการสังคม รวมทั้งทัศนคติ ค่านิยม และปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน

อนึ่งกมล ภาสิน (Kamala Bhasin. 2535 : 15) นักต่อสู้ชาวอินเดียเพื่อสิทธิมนุษยชนของสตรี ได้กล่าวถึงความไม่เสมอภาคระหว่างชายและหญิงซึ่งเชื่อมโยงกับระบบชายเป็นใหญ่ในสังคมอินเดียชนบทปัจจุบัน กล่าวคือ ในครัวเรือนที่ครอบครัวเป็นศูนย์กลางการผลิต และศูนย์กลางการดูแลสุขภาพอนามัย สตรีย่อมมีความสำคัญในฐานะเป็นผู้ดูแลครอบครัว เป็นผู้มีความรู้และทักษะในการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ งานหัตถกรรม การผลิตยา ทว่าในเมื่อกิจกรรมทุกอย่างที่กล่าวมา ในปัจจุบันได้กลายเป็นการผลิตเพื่อการค้าและเป็นอุตสาหกรรมไปหมด สตรีจึงถูกลดบทบาทไป ความรู้ของเธอกลายเป็นเรื่องโบราณคร่ำครึ ไม่เป็นวิทยาศาสตร์และเป็นสิ่งไม่จำเป็นอีกต่อไป และเพราะสตรีสูญเสียการควบคุมการผลิต เธอจึงสูญเสียอำนาจและการตัดสินใจไปด้วย การผลิตพืชผลเพื่อขายแทนที่จะเพื่อเป็นอาหารมักทำให้สตรีตกอยู่ในสภาพผู้ผลิต ทว่าสามีเป็นผู้ขายและถือเงิน โดยทั่วไปพืชซึ่งปลูกเพื่อเป็นอาหารก็ย่อมเป็นอาหารเลี้ยงดูครอบครัวเสมอไป ขณะที่พืชซึ่งปลูกเพื่อขายนั้น เงินจากการขายพืชนั้นอาจมิได้นำมาจุนเจือครอบครัวเสมอไป ฝ่ายสามีมักเป็นผู้ใช้เงิน ซึ่งส่วนใหญ่หมดไปกับสิ่งไม่จำเป็น ระบบการผลิตดังกล่าวจึงยิ่งเสริมสร้างระบบชายเป็นใหญ่มากขึ้น ฝ่ายหญิงก็ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบต่อไป

เรื่อง The Politics of Reproduction ของ แมรี โอไบรอัน (1981) นิยามความหมายของการมีอำนาจครอบงำของเพศชาย เป็นผลมาจากความปรารถนาของเพศชายที่จะเอาชนะความรู้สึกแปลกแยกจากบทบาทด้านการเจริญพันธุ์ของมนุษย์ เพราะหญิงมีบทบาทมากกว่าชายในการเจริญพันธุ์ การตั้งครรภ์ และการเลี้ยงดูลูก ปิตาธิปไตยหรือความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูกชาย จึงช่วยกอบกู้ความสำคัญของการเป็นพ่อและบดบังซ่อนเร้นความจริงทางสังคมเกี่ยวกับบทบาทและแรงงานของผู้หญิงในการให้กำเนิดและเลี้ยงดูลูกตามทัศนะของโอไบรอัน อีสรภาพของผู้หญิงจากการถูกครอบงำนั้น ขึ้นอยู่กับการสร้างความรู้ความเข้าใจอันแท้จริงเกี่ยวกับกระบวนการเจริญพันธุ์ รวมทั้งการสร้างทัศนคติและความชื่นชมต่อความขัดแย้งระหว่างธรรมชาติของผู้หญิงในการเจริญพันธุ์ กับกระบวนการสร้างอุดมการณ์ปิตาธิปไตยเพื่อบิดเบือนคุณค่าของผู้หญิง (ยศ สันตสมบัติ. 2548 : 4-5)

อนึ่งความด้อยอำนาจของผู้หญิงและแนวคิดเกี่ยวกับปิตาธิปไตยในหนังสือเรื่อง The Creation of Patriarchy ของเกอร์ดา เลอร์เนอร์ (1986) ปิตาธิปไตย หมายถึง ลักษณะปรากฏและกระบวนการกลายเป็นสถาบันของอำนาจแห่งเพศชายเหนือเพศหญิงและเด็กๆ ในครอบครัว อีกทั้งการขยายตัวของอำนาจครอบงำของผู้ชายในบริบทของครอบครัวไปสู่ผู้หญิง โดยทั่วไปในสังคมปิตาธิปไตยจึงหมายถึงการที่ผู้ชายมีอำนาจในสถาบันสำคัญ และผู้หญิงถูกกีดกันสิทธิมิให้เข้าถึงอำนาจเหล่านั้น ทั้งนี้เลอร์เนอร์มิได้เสนอว่าผู้หญิงตกอยู่ใน

สภาวะไร้อำนาจและถูกกีดกันสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรโดยสิ้นเชิง หากแต่เลอร์เนอร์มองว่างานที่ทำทลายสตรีศึกษาอยู่ตรงการสืบค้นรูปแบบและวิธีการอันหลากหลาย ซึ่งปิตาธิปไตยปรากฏตัวขึ้นในบริบททางประวัติศาสตร์ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงและปรับเปลี่ยนทั้งในด้านของโครงสร้างและหน้าที่ตลอดจนการปรับตัวต่อแรงกดดันและข้อเรียกร้องของสตรี (ยศ สันตสมบัติ. 2548 : 4-5)

ส่วนสังคมไทยรวมถึงสังคมในอุษาคเนย์ มีเงื่อนไขของพัฒนาการทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ทั้งที่เหมือน และแตกต่างจากภูมิภาคอื่นๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อเพศสภาวะ และปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเพศ อาจแสดงได้ว่าเพศสภาวะและปัญหาความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย รวมถึงสังคมอื่นๆ ในอุษาคเนย์ ปรากฏน้อยมาก เนื่องจากส่วนใหญ่สถานะของผู้หญิงจะเท่าเทียมกับผู้ชายหรืออาจสูงกว่า ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ที่ดินทำกิน

เรื่องที่ดินทำกิน ผู้หญิงมีสิทธิในการครอบครองมากกว่าผู้ชาย ในสังคมเกษตรกรรมชานาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ฝ่ายชายจะแต่งงานเพื่อเข้าอยู่บ้านฝ่ายหญิง สามีต้องช่วยภรรยาในฐานะแรงงานและผู้อาศัย เมื่อผ่านขั้นตอนทดสอบความอดทนได้สำเร็จ ตนและภรรยาจึงจะสามารถแยกครอบครัวออกจากบ้านพ่อแม่ของภรรยาไปตั้งถิ่นฐานเองได้ต่อไป

ระบบเครือญาติ

เรื่องระบบเครือญาติ ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวของ วินสเลอร์ ที่ว่า “ความล่าช้าและไม่สมบูรณ์ของการสร้างชาติในอุษาคเนย์ มีสาเหตุมาจากระบบการสืบสกุลทั้งสองฝ่าย” เนื่องจาก “กระบวนการจัดตั้งรัฐ” (ปราณี วงศ์เทศ. 2549 : 70) นอกจากนี้ในสังคมบูกิส ที่มีล้าได้โต้แย้งคำอธิบายของนักมานุษยวิทยาผู้ใช้นแนวคิด “โครงสร้าง” และ “ชนชั้น” ในการศึกษาความไม่เท่าเทียมกันทางเพศของชาวบูกิส ที่ว่าสำหรับชาวบูกิสเองแล้ว การที่ผู้หญิงต้องคอยบริการอาหารแก่ผู้ชายมิใช่เป็นการแสดงความเป็นเบี้ยล่าง และการแบ่งลำดับชั้นทางเพศแต่ถือเป็นสิ่งที่สำคัญกว่า ในลักษณะใครสามารถทำงานบางอย่างได้ดีกว่าใคร ทั้งหญิงและชายจึงมีความสำคัญเท่าเทียมกัน (ปราณี วงศ์เทศ. 2549 : 76) ประเด็นนี้ผู้เขียนเห็นด้วยในความเท่าเทียมกันและการสั่นไหวเปลี่ยนสถานะทางเพศได้ จึงยกเว้นประเทศอินโดนีเซียไว้เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากฮอลันดา

การนับญาติหรือสายตระกูลทั้งสองฝ่ายยังช่วยลดความเหลื่อมล้ำ และความตึงเครียดทั้งสองฝ่ายได้ ทั้งยังเป็นสิ่งบ่งชี้ความสำคัญของระบบ “มาตาธิปไตย” ซึ่งผู้หญิงในสังคมไทยและอุษาคเนย์อื่นๆ ยกเว้นสังคมอินโดนีเซียให้เป็นผู้รับบทบาทและความสำคัญในระบบเครือญาติในฐานะเป็นเพศผู้ให้กำเนิดบุตร เสียสละตนในพื้นที่ของงานบ้านงานครัวแก่สามีและลูก

ระบบเศรษฐกิจ

ผู้หญิงในสังคมอินเดียและจีนมักถูกบีบคั้นจากระบบความเชื่อและการปกครอง กล่าวคือในสังคมจีนซึ่งมีพื้นฐานการคิดแบบเต๋าและขงจื้อ ส่วนในสังคมอินเดียก็รับคติมนูธรรมศาสตร์ สถานะผู้หญิงในทั้งสองสังคมวัฒนธรรมจึงถูกกดให้ต่ำ และไร้คุณค่า ขณะที่ผู้หญิงในสังคมไทยและอุษาคเนย์มีอิสระในการทำงาน เมื่อสามีไปทำงานนอกบ้าน ผู้หญิงเหล่านี้ก็จะพยายามหารายได้เสริมเพื่อจุนเจือครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย ทำให้ชาวตะวันตกมองผู้หญิงในสังคมไทยและอุษาคเนย์มีสถานะสูง ทั้งยังเป็นผู้ควบคุมทรัพยากรและระบบการผลิต

ความเชื่อธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ

ผู้หญิงในสังคมไทยและอุษาคเนย์มีบทบาทและสถานะด้านนี้สูงกว่าผู้ชาย ในฐานะผู้ติดต่อกับธรรมชาติ หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ คือ ผีบรรพบุรุษ ในเรื่องความเชื่อด้านที่ดินทำกิน เช่น การทำนาข้าว ผู้หญิงจะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม เพื่อป้องกันมิให้แม่มโพงผดกใจ ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า แม่มโพงผดกก็ยังเป็นสตรีเพศ เพศหญิงจึงเป็นเพศแห่งความอุดมสมบูรณ์ มีความสำคัญยิ่งต่อระบบการผลิต

ส่วนเรื่องผีบรรพบุรุษ หรือผีปู่ย่า สถานะของผีในเพศหญิงก็สูงกว่าชาย ดังปรากฏในพิธีกรรม “ผีฟ้า” ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้หญิงจะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทำหน้าที่รักษา ในขณะที่ผู้ชายจะทำหน้าที่เพียงเป่าแคน เพื่อกำกับจังหวะการฟ้อนรำของผีฟ้า ซึ่งแสดงสถานะ

แห่งความแตกต่างของชนชั้นในสังคมไทย ภาควะวันออกเฉียงเหนือ ที่ผู้หญิงมีสถานะสูงกว่า และได้รับการยอมรับอย่างยิ่งตามความเชื่อเรื่อง เหนือธรรมชาติ

ศาสนา

ศาสนาหลักๆ ของโลกในปัจจุบันล้วน ปกครองด้วยระบบปิตาธิปไตย คือ มีผู้ชายเป็น ชนชั้นปกครองศาสนจักร โดยการสร้างศาสนา ใหม่กดทับศาสนาเก่าที่เป็นของผู้หญิง ในลักษณะ ลดคุณค่าของศาสนานั้นๆ

ลักษณะวัด ปาละรัตน (2545 : 244) สรุป ความเกี่ยวกับลักษณะชายเป็นใหญ่ในแวดวง พระพุทธศาสนา คือ จากหลักฐานทางศาสนา นั้นจะเห็นว่ามีกรกล่าวตำหนิถึงโทษความร้ายกาจ เลวทรามของสตรีไว้มาก รุนแรงกว่าและเน้น มากกว่าทางฝ่ายชาย อนึ่งเมื่อพิจารณาแล้ว อาจวินิจฉัยและสันนิษฐานได้ว่าที่เป็นเช่นนี้ เพราะสังคมนั้นเป็นสังคมของภิกษุมาก่อน และ สมาชิกในสังฆมณฑลส่วนใหญ่ก็เป็นภิกษุ ธรรมะ ส่วนใหญ่จึงแสดงแก่ภิกษุ ดังนั้นธรรมะเรื่อง รวต่างๆ จึงกล่าวต่อภิกษุและเพื่อประโยชน์ ของฝ่ายภิกษุ ได้แก่วรรณคดีเรื่องสตรี เนื่องจากมีผลต่อบุรุษในลักษณะเตือนให้ ตระหนัก ไม่ประมาทต่ออิทธิพลแห่งหญิง อันจะครอบงำและมีผลต่อพรหมจรรย์ของชาย โดยตามข้อเท็จจริงแล้วมนุษย์ย่อมมีดีและเลวทั้ง ๒ เพศ และโทษของชายหญิงก็มีพอๆ กัน แต่ที่ ได้กล่าวถึงโทษแห่งหญิงไว้มากกว่าก็ด้วยเหตุผล ดังกล่าว

อนึ่งภิกษุณีธมมณฑา (2547 : 14-15) กล่าวเกี่ยวกับเพศสภาพของสตรีในมโนทัศน์ พระพุทธศาสนา คือ พระพุทธเจ้าตรัสสอนเรื่อง ผู้หญิงและผู้ชายเกี่ยวข้องกับปริบทสังคม ที่เกิดขึ้น อาทิ ในพระวินัย, พระสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชาดกซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้านต่างๆ ภายใต้วาทะที่ว่า “โลกิยะ” แบ่งเป็น 2 ปีก ปีกหนึ่งก็คือ กดขี่ผู้หญิงซึ่งเป็นการสืบทอด วัฒนธรรมอินเดียเพิ่มเข้ามาในคัมภีร์พระพุทธ ศาสนา ส่วนอีกปีกหนึ่งเป็นเนื้อหาสาระอัน ปลดปล่อยผู้หญิง นั่นคือท่าทีอันแท้จริงของ ศาสนาพุทธ

อย่างไรก็ดี ศาสนาพุทธมีอายุยาวนานในอุษาคเนย์ ซึ่งรับผ่านมาจากลังกาอีกทีหนึ่งนั้น จะยกย่อง ความเป็นแม่สูงยิ่ง ดังมีความกล่าวว่า แม่คือพระ ที่บ้าน หรือการสอนผ่านการเล่าเรื่องในชาดก ที่เน้นความกตัญญูของพระโพธิสัตว์ที่ทรง พรณิบัติมารดา ส่วนพระธรรมคำสั่งสอนก็ เปรียบเสมือนน้ำนมของมารดา รวมทั้งพระพุทธ องค์ยังตรัสสรรเสริญคุณความดีของพระอัคร สาวทั้งสอง อันได้แก่ พระสารีบุตร อุปมาเหมือน มารดาผู้ให้กำเนิด และพระมหาโมคคัลลานะ อุปมาเหมือน แม่นมผู้ให้ชีวิต นอกจากนี้ ลิลิตพระลอ ตอนพระลอเสี่ยงน้ำ ขณะที่ พระลอข้ามแม่น้ำกาหลงแล้วลงสรง พระลอ บังเกิดจิตคิดถึงพระมารดาขึ้นมาอย่างประหลาด อีกทั้งละล้าละลังหวนไหว จะไปต่อหรือคืนหลังดี ตัดสินใจอธิษฐานเสี่ยงน้ำคว่ำ หากไปต่อเป็นชนไร

ส่วนพวกอารยันดั้งเดิมนั้นนับถือพระอินทร์เป็นเทพเจ้าสูงสุด ขณะที่ก็มีผู้คนนับถือพระทุรคาหรือเจ้าแม่กาลีมากเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามด้วยรูปแบบพิธีกรรมการบูชาอันน่าสะพรึงกลัวและพระลักษณะแห่งพระทุรคาผู้นำสยดสยองแก่ผู้พบเห็น แม้จะทรงเป็นเทพเจ้าสำคัญในลัทธิศากติของศาสนาพราหมณ์ แต่สังคมวัฒนธรรมหลายแห่งก็ตีความหมายเจ้าแม่กาลีในทางชั่วร้าย

หนึ่งจากการศึกษาของผู้เขียน (2552) เกี่ยวกับภาพลักษณ์ด้านลบของสตรีอินเดียโบราณที่ปรากฏในนิทานซ้อนนิทานสันสกฤต อาทิ ผู้หญิงเป็นเพศที่เชื่อถือไม่ได้, ผู้หญิงเป็นเหตุแห่งทุกข์, ผู้หญิงเป็นสิ่งชั่วร้ายที่สุด, ผู้หญิงเป็นเหตุให้ผู้ชายกลายเป็นคนชั่ว, ผู้หญิงกระทำความชั่ว เป็นต้น ภาพลักษณ์ด้านลบเหล่านี้แสดงว่าผู้หญิงในสังคมอินเดียโบราณมีสถานะต่ำกว่าผู้ชายอย่างยิ่ง สัญญาแห่งความชั่วร้ายต่างๆ ที่สื่อความหมายถึงผู้หญิง อาทิ ภูพิชหม้อเปรี้ยว ก้อนอุบาทว์ และอื่นๆ เป็นการพยายามสร้างภาพลักษณ์ และสัญลักษณ์ทางลบเพื่อครอบงำผู้หญิง โดยสังคมที่มีผู้ชายเป็นใหญ่เป็นมุมมอง ที่ชนะ เจตคติเพียงด้านเดียวของผู้ชายอินเดีย เพื่อประโยชน์สำหรับการจำแนกสถานภาพทางสังคมระหว่างชายและหญิง เป็นวาทกรรมที่แฝงอคติทางเพศสัญลักษณ์ ขณะที่

ในสังคมดั้งเดิมของจีนนับถือลัทธิเต๋าและขงจื๊อ รวมทั้งยังนับถือผีวีรบุรุษ อาทิ กวนอู หรือตำนานความยิ่งใหญ่แห่งจักรพรรดิจิน ผู้สร้างกำแพงเมืองจีน การกล่าวถึงสตรีจึงมีน้อย หรือให้ความสำคัญน้อยกว่ามากเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมวัฒนธรรมไทยและอชาคเนย์

ตำนานสุวรรณโคมคำได้กล่าวถึงนางนาค 3 ตนได้ไปลักข้าวของชายเข็ญใจ เมื่อบิดาของนางนาคทั้งสามทราบเรื่อง จึงสั่งให้นางนาคสามพี่น้องไปหาเลี้ยงมานพเข็ญใจ ด้วยการประกอบอาชีพค้าขาย แล่นเรือสำเภายาขายสินค้า และผ้าแพรต่างๆ นางนาคทั้งสามมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ได้ออกอุบายช่วยเหลือมานพผู้มีแต่ความเชื่อเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ให้เขารอดพ้นจากความยากจนเข็ญใจ และภัยพิบัติจากศัตรูได้ คุณลักษณะและความเชื่อที่มีต่อสตรีในอุษาคเนย์ดังกล่าว ทำให้ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญเป็นผู้นำในพิธีกรรม คือ เป็นคนทรงผู้ติดต่อกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจนอกปริณิชนของศาสนาหลักของรัฐโดยให้ความชอบธรรมแก่สตรีมากยิ่งขึ้น (ปราณี วงศ์เทศ. 2549 : 99)

อำนาจและความมีอาวุโส

แม้ในสังคมไทยจะเน้นความเป็นปิตาธิปไตย แต่สังคมวัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยนไปในยุคปัจจุบัน สามีภรรยาจึงเกื้อกูล ช่วยเหลือกันโดยฝ่ายหญิงจะให้เกียรติฝ่ายชาย หากฝ่ายชายอายุมากกว่าก็จะใช้คำเรียกเครือญาติเรียกขานว่า “พี่” ด้านการงานก็ต่างฝ่ายต่างทำหน้าที่ของตน จึงทำให้อำนาจเป็นแบบดุลยภาพ ขณะที่ระบบอาวุโสในสังคมไทยและอุษาคเนย์นั้นขึ้นอยู่กับทั้งคุณวุฒิและวัยวุฒิ หรือเป็นผู้เชี่ยวชาญซึ่งคนส่วนใหญ่ให้ความยอมรับนับถือ แต่ในสังคมจีนและอินเดีย นั้น สถานะของผู้หญิงจะสูงขึ้นและหลุดพ้นจากการข่มเหงได้ก็ต่อเมื่อได้แต่งงานและมีบุตรชายแล้วบุตรนั้นก็มีภาระงาน และแต่งงานพาสะใภ้เข้ามาสู่ครอบครัว

อนึ่งอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า แนวคิดพ่อเป็นใหญ่ หรือปิตาธิปไตยปรากฏไม่เด่นชัดมากนักในสังคมไทย สืบเนื่องจากสังคมไทยมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายและนับญาติหรือสายตระกูลฝ่ายแม่ด้วยเขยจะต้องแต่งงานเข้าอยู่บ้านฝ่ายหญิง ซึ่งต้องถูกพ่อแม่พี่น้องฝ่ายหญิงดูแลอย่างเข้มงวด ผู้ชายจึงไม่อาจมีอำนาจได้เต็มที่ (กำจร หลุยยะพงศ์. 2544 : 149 ; ปราณี วงศ์เทศ. 2549 : 76 อ้างอิงใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, ยศ สันตสมบัติ, เนื่องน้อย บุญเนตร) แต่สำหรับชนชั้นสูง มุมดังกล่าวกลับพลิกเปลี่ยน ผู้ชายมีอำนาจในบ้านมาก ส่วนผู้หญิงจะเป็นผู้พึ่งพาสามี และถูกสอนด้วยนิยามของกุลสตรีที่อยู่เพียงในบ้าน ผู้หญิงจะได้รับการสั่งสอนให้รับใช้สามีและลูก อนึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้แพร่จากชนชั้นสูงสู่ชนชั้นกลางและชั้นล่างด้วย (ยศ สันตสมบัติ. 2535 : 152) ดังตัวอย่างกรณีศึกษาเกี่ยวกับบาทบริจาริกาในรัชกาลที่ 5 เรื่อง นางใน : ชีวิตทางสังคมและบทบาทในสังคมไทยสมัยรัชกาลที่ 5 ของพรศิริ บุรณเขตต์ (2540 : บทคัดย่อ) ซึ่งกล่าวโดยสรุปไว้ว่า

นางในต้องสร้างเงื่อนไขผูกพันคู่สามีภรรยา เช่น การปรนนิบัติที่โปรดปราน โดยเฉพาะการมีลูก อันเป็นที่มาของการเลื่อนชั้นทางสังคมโดยประกาศสถาปนา ขึ้นกับฐานะชาติตระกูลเดิมของนางใน อาทิ เจ้านายฝ่ายในจะเป็นพระมเหสีเทวีลำดับต่างๆ ส่วนสามัญชนเป็นเจ้าจอมมารดา อนึ่งความสัมพันธ์อย่างสืบเนื่องมักเกิดกับนางในผู้มีลูกทรงโปรด เห็นได้ชัดคือพระโอรสผู้ทรงงานเป็นที่พอพระราชหฤทัยแก่พระราชบิดา และยังมีผลต่อญาติผู้เป็น “ขัวตารั่วยาย”

อันจะได้เลื่อนขั้นตามลำดับอีกด้วยความสัมพันธ์ในระดับสูงระหว่างกษัตริย์และนางใน จึงทำให้นางในได้รับโอกาสทางสังคมเหนือกว่าตระกูลซึ่งไม่มีลูกสาวถวายตัว

อย่างไรก็ตามแนวคิดสังคมพ้อเป็นใหญ่หรือปิตาธิปไตยในสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ข้างต้นก็เปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบันในลักษณะบรรเทาความรุนแรง สอดคล้องกับวิถีแห่งโลกาภิวัตน์เกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างเพศสถานะหญิง-ชาย ซึ่งผู้เขียนเห็นคล้อยตามความคิดของนักวิชาการอื่นๆ ที่ว่าสถานะทางเพศในสังคมไทยมีลักษณะลดความเหลื่อมล้ำลงมาก แม้ระบบการเมืองการปกครองจะเป็นแบบปิตาธิปไตยหรืออคติความเชื่อดั้งเดิมจะเอื้ออำนาจให้ผู้ชายทว่าในสังคมไทยปัจจุบันผู้หญิงมีบทบาทต่อสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองมากขึ้น ฉะนั้นปัญหาเรื่องสตรีระทางเพศจึงไม่ปรากฏเด่นชัดดังเช่นในอดีต เนื่องจากสังคมไทยและอุษาคเนย์มีสภาพการณ์ทางเพศอันสิ้นไหลได้ แม้ชายและหญิงจะมีความแตกต่างทางกายภาพ แต่ทั้งสองเพศก็สามารถปรับตัว และเรียนรู้ไปด้วยกันได้ ด้วยเหตุนี้สังคมไทยและสังคมอุษาคเนย์ จึงต่างจากสังคมจีนและอินเดียซึ่งมีมานแห่งประเพณีกั้นกลาง ปิดกั้นผู้หญิงไว้ แม้ความเชื่อดังกล่าวจะบรรเทาตามเวลา แต่อคติทางเพศก็ยังปรากฏอยู่เสมอ

อภิปราย

ทฤษฎีซึ่งอธิบายถึงสาเหตุหรือที่มาของความไม่เสมอภาคทางเพศ มักมีอคติรากฐานคิดของสังคมตะวันตกซึ่งเป็นปิตาธิปไตย ชนชั้นกลาง ผู้ชาย และผิวขาว อนึ่งปัญหาทางเพศสถานะ อันได้แก่ การเลือกปฏิบัติระหว่างชาย-หญิง สิทธิแห่งความเป็นมนุษย์ของชายหรือหญิง ตลอดจนสถานะและบทบาทตามเพศในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม ปัญหาเหล่านี้ปรากฏเป็นภาพซ้ำซ้อนตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบัน แม้ว่าภาวการณ์แห่งความเท่าเทียมระหว่างหญิงและชายทุกวันนี้ในหลายพื้นที่ หลายภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก ทั้งในทวีปยุโรป ออสเตรเลีย อเมริกาเหนือหรือบางแห่งในเอเชียจะแปรเปลี่ยนไป เพื่อลดความเหลื่อมล้ำหรืออยู่ดีธรรมระหว่างเพศให้ทุเลาลงกว่าแต่ก่อนได้ แต่อย่างไรก็ตามภาพสะท้อนของความไม่เสมอภาคดังกล่าวนี้ก็ยังดำเนินอยู่ และหรืออาจจะดำรงอยู่ต่อไป ภายหน้าในบางสังคมวัฒนธรรม

ตามทัศนะของผู้เขียน การศึกษาเรื่องเพศสถานะ เพศวิถี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับสตรีศึกษาในบริบทสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ นั้น มีประโยชน์อย่างยิ่งก็เพื่อกล่อมเกลাজิตใจให้เป็นคนอ่อนโยน ผ่อนปรน รวมถึงตระหนักต่อคุณค่าของผู้หญิงซึ่งเป็นเพศแม่ เป็นการทำความเข้าใจผู้อื่นซึ่งต่างเพศจากตนทั้งยังเป็นสิ่งเตือนใจตนอยู่เสมอว่า “หากเราเป็นผู้ถูกระทำบ้างจะรู้สึกเช่นไร” นอกจากนี้ก็ยังได้รับประโยชน์เกี่ยวกับแนวคิดเชิงจริยธรรมซึ่งสอนโดยอ้อมให้ตระหนัก

ในคุณค่า และศักดิ์ศรีของมนุษย์ด้วยกัน ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น เราจึงอาจสรุปได้ว่าการศึกษาบทบาทของชายและหรือหญิงนั้นก็คือศาสตร์ที่มุ่งเน้นการสร้างเสริมความเข้าใจอันดีของสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ความเข้าใจระหว่างกันและกันนี้จึงนำไปสู่การไม่มีอคติแบ่งแยก “เขา” หรือ “เรา” ให้หมดไปจากมโนสำนึกของคนในสังคมได้ในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ.(2549). อยู่ชายขอบ มองตลอดความรู้อยู่ : รวมบทความในวาระครบรอบ 60 ปี

ฉลาด รมิตานนท์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

กมลภา ภาสิน (เขียน) ; สุกัญญา หาญตระกูล (แปล). (2535) การพัฒนาที่ยั่งยืน : ทศณะจาก

เฟมินิสต์. ปทุมธานี : เจนเดอร์เพรส.

กัจจกร หลุยยะพงศ์. (2544). ครอบครัว กับความสัมพันธ์ที่ไม่มีวันแปรเปลี่ยน. สตรีศึกษา ๒

ผู้หญิงกับประเด็นต่างๆ. กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์.

กัจจกร หลุยยะพงศ์ (ผู้แปล) ; Gary Sigley (ผู้แต่ง). (2548). “จงบีบไว้ในครอบครัว : รัฐบาล

การแต่งงาน และเพศในบริบทของจีนร่วมสมัย” ใน ทั้งรัก ทั้งใคร่ ทั้งใช้ความรุนแรง

ต่อผู้หญิง. เชียงใหม่ : ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ไชยันต์ ไชยพร. (2548). Introduction หลัง-สตรีนิยม. กรุงเทพมหานคร :

โครงการสรรพสาสน์ มูลนิธิเด็ก.

ณรงค์กรรณ รอดทรัพย์. (2552). ภาพลักษณ์ด้านลบของสตรีอินเดียโบราณในนิทานซ้อนนิทาน

สันสกฤต : มุมมองทางสัตยวิทยา. Proceedings การประชุมทางวิชาการ นครศวรวิจัย

ครั้งที่ 5.

ธมนนทา, ภิกษุณี. (2547). ภิกษุณีกับบทบาทเรื่องเพศสภาพในสังคมไทย. เชียงใหม่ :

วนิดาการพิมพ์.

นิมา (นามแฝง). (2546). 1,000 ปี ประเพณีกามัญจวน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร :

ศรีธารา.

ปฐมาภรณ์ บุษปารัง. (2546). “ก้าวใหม่ของผู้หญิง : สตรีนิยมกับนโยบายสังคม”

ใน ผู้หญิงกับความรู้ 1 (ภาค 2). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปราณี วงศ์เทศ. (2544). เพศและวัฒนธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์.

ปราณี วงศ์เทศ. (2549). เพศสภาวะในสุวรรณภูมิ. กรุงเทพมหานคร : มติชน.

พรศิริ บุรณเขตต์. (2540). นางใน : ชีวิตทางสังคมและบทบาทในสังคมไทยสมัยรัชการที่ 5.

วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (มานุษยวิทยา) กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มูญะฮารี มุระตะกูอ. (2530). สิทธิสตรีในอิสลาม. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้ว.

ยศ สันตสมบัติ. (2548). “การทำความเข้าใจ “เพศสถานะ” และ “เพศวิถี” ในสังคมไทย”

ใน เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เยาวลักษณ์ เฉลิมเกียรติ. (2542). คำเรียกญาติในจังหวัดนครศรีธรรมราช. ปริญญาานิพนธ์

กศ.ม. (ภาษาไทย) สงขลา : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ลักษณ์วต์ ปาละรัตน์. (2545). สตรีในมุมมองของพุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิระดา สมสวัสดิ์. (2551). สืบสานและเติมเต็ม : เรื่องราวของภิกษุณีวันวาน และวันนี้.

เชียงใหม่ : วนิดาเพรส.

สุโขทัยธรรมาธิราช, มหาวิทยาลัย. (2550). แนวการศึกษาชุดวิชาการศึกษามหาวิทยาลัยมหิง

หน่วยที่ 1 – 7. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี : โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมาธิราช.

สุพัฒน์ คำปาแก้ว, พระมหา. (2552). [ระบบออนไลน์]. “ผู้หญิงในอินเดีย : มองให้เข้าใจถึงความ

เป็นจริง” แหล่งที่มาจาก <http://www.src.ac.th/web2/jurnal/issu2/originator.htm>

(10 มิถุนายน 2552).

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2549). อยู่ชายขอบมองลวดลายรู้. กรุงเทพมหานคร : มติชน.

อารีวรรณ จตุทอง. (2551). มาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมให้สตรีมีส่วนร่วมทางการเมือง.

วิทยานิพนธ์ น.ม. (นิติศาสตร์) กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.